

Liten nostalgitripp **Till** **Mons skärgårdspensionat**

På 1920 och 30 talen startades pensionat lite varstans i skärgården. Det enda kvarvarande av den första generationens pensionat är veteranen Båtsholm. Mons pensionat kom till som en nödlösning. Dess skapare, Hilding och Anna Södling, arrenderade tidigare familje gården Marö, men blev uppsagda under dramatiska former av den despotiske fadern. Anna ägde genom arv en fjärde del i det lilla hemmanet Mon. Hon kunde lösa ut sina syskon och familjen flyttade brådstörtat dit. Boningshuset var inte beboeligt, så det fick rivas . Det byggdes lagård och höns hus för tre kor, en gammal häst, en gris och ett tjog höns. Odlingsbar jord var bara 3,5 ha.

Första vintern 1938-39 bodde familjen i det lilla gula huset invid nuvarande huvudbyggnaden (Lommen). Den första krigs vintern var nästan lika kall som de följande vintrarna , runt 30 minusgrader. En tuff vinter med frost inomhus. Anna fick dubbelsidig lunginflammation, livsfarlig före penicillinets tid. Låg på lasarettet i fem månader. Kom hem med bortklippt del av en lunga och några färre revben, för att så gott som direkt ta emot de första gästerna och svar för maten. Boningshuset hade byggts under hösten och vintern, stort nog att ta emot 10-15 pensionatsgäster. Släktingar och grannar utgöt sig om det vansinniga i att bygga ett så stort hus och tro att de skulle klara av att driva en rörelse. Satsningen var verkligen en utmaning.

Gästerna som nappat på den första blygsamma annonsen, hämtades vid bussen vid Lagnöströmmen med hästskjuts, om de inte tog taxi från stan, oftast den lokala taxin i tjärholmen. Stämningen var mycket familjär, på skärgårdsbors vis ville värdfolket vara generösa med mat och service. Allt gick att ordna inom rimliga ramar. Grosshandlare, redaktörer, ingenjörer och en och annan godsägare med familjer var de första gästerna. De stannade i flera veckor, enstaka familjer över hela säsongen. Inackorderingen var ju obegripligt billig. Redan efter ett par år var ”kostymen” för trång. Mun mot mun metoden gav allt fler gäster. Hilding köpte stuga efter stuga från en sportstugefabrik. Gengasdrivna lastbilar klarade med nöd de tunga transportererna. Vid ett tillfälle höll en husleverans på att sänka den handdrivna färjan, vatten över hela däcket innan man nådde land.

Hilding älskade att planera, rita hus och bygga. Han ritade den stora tillbyggnaden med matsal och sällskapsrum ovanpå, ny entré med altan ovanpå. Nu begrepp varenda människa att karln var vansinnig. Huset byggdes till stor del med virke från egen skog, så ekonomin var inte problemet. Däremot

byråkratin med byggnadstillstånd, arbetstillstånd, igångsättningstillstånd och tillstånd från en rad kriskommissioner som fanns kvar efter kriget, ställde till med massor av problem. Frejdigt byggde man vidare trots förelägganden och böteshot. Allsköns kontrollanter dök upp, därför jobbade man ofta utanför tjänstetid. Vid flera tillfällen fick snickarna störta ner i källaren och sitta knäpptysta tills Anna och Hilding hade präglat och lirkat med myndighetspersonerna, så att de for i väg på gott humör utan att ställa med fler problem.

Granngården med de gamla röda husen och sjöstugan köptes in av ett par gamla systrar och renoverades till gästrum. För varje sommar ökade efterfrågan inte bara på Mon. Wass pensionat hade kommit till, Fogelbergs var redan gamla i gården. Källängen och Eklunds fanns som pensionat ett tiotal år. I södra änden av socknen startades Gransjö och S:t Anna turisthotell. Alla hade proppfullt med gäster under högsäsongen. När de egna rummen var slut, eller dubbelbokningar inträffat, gick det i regel att klämma in ytterligare gäster i gårdarna runt omkring. Det var märkligt nog status att bo på pensionat, trots ganska primitiva förhållande med dagens mått mätt. Som torrdasset i ena änden av hönshuset. Efter den riktiga middagen var det kö på backen utanför. Man kommenterade varandras magar och tarmar ganska grovkornigt, hojtade och manade på dem som tog tid på sig.

När den första vattenklosetten installerats, kom folk störtande med skräckblandad förtjusning och rapporterade att den var igensatt och vatten flödade överallt. Det vimlade av barn, hyfsade och grovt ouppfostrade i salig blandning. En del gäster hade knähundar som fodrade speciell kost som kalvkotletter. En del sötnosar bet gästerna i benen utan att det vållade något rabalder. Folk var obegripligt föredragsamma. Men i matsalen tillämpades strikt disciplin, som regel upprätthållen av gästerna själva. När den pompöse postdirektören, en årlig och mycket krävande gäst bröt kön eller placerade sig i första matlaget, när han hörde till det andra – då tog det hus. Likaså lyfte andra gäster ut osnutna barn och läxade upp föräldrarna när det bröt för grovt mot matsalsetiketten.

Egentligen kretsade hela pensionatlivet kring maten. Den stora frukosten, som borde kallas första lunch, med småvarmt och varmrätt och kanske gårdagens efterrätt. Kaffekorgen, egentligen en lunchkorg som gästerna stod i kö för att hämta direkt efter frukosten. Många rodde ut till holmarna eller gjorde längre turer ut till ytterskärgården, med egen snurra på hyrekan. Andra stannade hemma och åt lunch. En del gnidna gäster försåg sig med både lunch korg och lunch i matsalen till någon sa ifrån. Men personalen borde i genera gäster med sådana tillsägelser. Middagen var dagens höjdpunkt. I god tid samlades man, självklart omklädda, läste sin tidning och brev. Sniffade och vädrade dofterna

från köket. Det mest hemtama rantade oblygt ut i köket för att få reda på menyn. I omvärlden var det mesta ransonerat, fortfarande flera år efter kriget. Men i skärgården slog på något vis ransoneringsarna aldrig riktigt igenom. Det fanns alltid kött, smör, vispgrädde i stora skålar och alltid äkta kaffe. Undra på att folk åt som om det gällde att bunkra upp fram till nästa pensionssejour.

Söndagarna skulle vara överdådliga, med smörgåsbord, två varmrätter - kött och fisk, efterrätt och kaffe med kaka eller tårta. Storätarna vacklade ut, dästa och röda i nyllet, en del skroderade glatt om hur kopiöst de ätit. Men de var åter i form till kvällskaffet, fullt kaffebord igen. De allra matgladaste vände sig till Hilding som aldrig sa nej, med förfrågan om en liten vickning efter bridgen eller viran.

Det sociala spektrum som gästerna uppvisade, ter sig idag ganska märkligt. Här fanns återkommande alltid välbeställda ungar, där omgivningen oblygt följde och kommenterade deras strategier gentemot det andra könet. Dåvarande radiochefer och den tiden stjärnreportrar, undantages Sven Jerring, var återkommande gäster. De gjorde intervjuer och reportage och bidrog starkt till att göra Sankt Anna känt. Hilding var stolt över att hotelldirektörerna i Norrköping, Linköping och mer avlägsna städer var gäster, i regel stamgäster. Undantaget var ägaren av Standard Hotell, som till Hildings besvikelse semestrade på Rivieran. Sällskapslivet som utvecklades ter sig sällsamt idag. Alla uppmuntrades att vara med och spela i varpaturneringarna, som kördes de flesta vackra kvällar. Det fanns som regel någon som ordnade sällskapslekar och allsång. Minst en gång i veckan förväntade sig gästerna dans på logen, och senare på sällskapsrummet. Någon lokal dragspelare fick duga, när man inte dansade till grammofon. Bridge och canastaturningar pågick sommaren igenom och kommenterades flitigt. Fisket var ett outtömligt samtalsämne. Trots att det köptes in i kvarseboekor till varje säsong var det alltid kö efter båtar. Mer gynnande gäster gick före andra och en del kände sig förbigångna var minst sagt irriterade. Det drogs upp mycket fisk, en del dagar hade fanatiska fiskare redan före frukost dragit upp en hink abborrar och självklart väntade de sig att få dem till lunch och middag, oberoende av matsedel. Rensa fisk var ett tröstlöst jobb när gästerna dragit upp baljvis med gädda, abborre och värsta av allt ål, svår och tung att flå.

Med upp till 120 gäster gick det åt stor personal. En liten grupp kvinnor från orten, stabila och dugliga som bakade och hjälpte till i köket. En eller två handledde tiotalet unga skolflickor som städade, diskade, skalade potatis och tvättade. Inga pojkar anställdes, Hilding krävde fogliga flickor, inget annat. Sonen svarade från tidig ålder för transporter från affären och färjan, med en transportcykel med pakethållare både bak och fram. Gästernas bagage fraktades så från bussen på fastlandssidan. Varje busstur skulle passas, även om gäster inte var väntade kunde det ju komma några. De som frågade efter Båtsholm skulle

han vara extra solig mot så att de följde med till Mon istället. En trehjuling paketarykel med tungt plåtflak fram var nästan arbetshäst. Med en 40 kilos charklåda, andra förnödenheter eller väskor var den gruvligt tung att få hem på den usla grusvägen. Inte sällan gick det åt tre turer i rad för att få upp allt gods till Mon. Från bönderna hämtades mjölk, potatis, ägg, grädde, massor av tjock grädde, ofta från flera gårdar eftersom åtgången var strykande. Generöst med grädde i såser och matlagningen och till jordgubbar, smultron eller hallon serverat i stora femliters skålar. Redan övermätta vacklade gästerna ut efter att ha tagit om och tagit om av efterrätten. Sanslöst!

Tempot i diskrummet var högt, för andra matlaget gällde det att ha de stora serveringsfaten, karotter, servis och bestick diskade och torra på nolltid. Tonen var lika rå som på vilken restaurang som helst och oss diskapor skällde ju alla på. Personalen gjorde ett fantastisk jobb. Ovana unga tjejer kom snabbt in i jobbet och gnällde sällan över den långa arbetstiden. Hårdast slet Anna som hade ansvar för allt utom gästernas räkningar och fakturorna. Men ekonomin i stort vilade ändå tungt på henne. Hon hade ingen restaurang utbildning, var helt självlärd men urstyv och motorn i verksamheten. Några försök med anställda kokerskor gjordes, men de flesta var slabbiga och rörde till det mesta. Några fick nästan obegränsat med fritid, några skickades tidigt hem med lön för hela anställningsperioden.

Hilding byggde, det som första året blev personalstuga med fyra, fem rum befolkades sommaren därpå med gäster. Ny personalstuga byggdes och så vidare. Båthuset som restes i slutet av 40-talet var ett tungt och rätt komplicerat jobb. För- och akterförtöjning tvärs mot sjön var ingen lysande idé. Så fort det blåste upp en kväll eller natt var det bara att sticka ner till båthuset, förtöja om och fendra av. Ändå tog båtarna stryk. Att vincha upp båtarna på vinden för vinterförvaring och rustning var också ganska bökitigt. ”ostkustens största båthus” som Hilding skröt rätt hämningslöst om, kunde gott ha krympts och getts annan utformning. Det ständiga byggandet gjorde stora hål i ekonomin. Familjens behov stod alltid tillbaka, de ansågs mest som tärande. Kalla, regniga somrar upplevdes som katastrofer, trots att det ändå gick runt. Pensionaten höll noga koll på varandra. Hade Båtsholm mist 30 gäster pga. dåligt väder, var det en tröst att bara 20 reste från Mon. Före och efter säsongen tog man emot strögäster. Vid påsk var alla uppvärmda rum fulla av gäster. Påsken var en enda lång orgie i mat. Hade Anna inte lagt in veto, skulle huset ha varit lika fullt av folk vid jul. Utanför säsongen var gästerna ofta ensamma människor, tillbakadragna, ibland rent skygga. Ingmar Bergmans äldre bror, ambassadör i Athen, bodde flera veckor i rad på senhösten, antagligen hans semester. Ytterligt ordknapp. Andra hade lättare att prata med barn än vuxna, de var intresseranta även om man lärt sig att vara på sin vakt. Som barn var det regel att bli utlånad som roddare åt sådana som tillbringade mesta tiden på sjön. Eftersom ingen av

dem var värre att ro åt än sin egen far tog man det med jämnmod. En grupp svensk-tyska tekniker under kriget var extremt vänliga och generösa. De flyttade till ett litet pensionat på Vänsö och byggde radiostationen, sedan svartklätt folk som sedan visade sig vara säkerhetspoliserna visat närgånget intresse.

En hel hop vetenskapare har haft Mon som bas någon period, botaniker och zoologer förstås, men även geologer och åskforskare som en hel höst hade en försöksstation ner på gårdet. Vid åska blixtrade det magnifikt i toppen av deras höga mast.

Under 40 –och 50 talen firades en lång rad bröllop och födelsedagar på Mon. Det var traktens inneställe. Var och varannan lördag gick sådana fester av stapeln, oftast med 60- 100 gäster. Man antecknade sig på en lista i affären när någon fyllde jämnt, betalade en femma eller en tia och blev bjuden på ett kalas med massor av mat och dryck, dans, kortspel och annat i livet. I ordets mening ett billigt nöje. En granne i Lagnö berättade att en höst och vinter hade hon och maken varit på fest i Mon 16 eller 17 gånger. De här festerna, som gamla människor fortfarande talar om med glädje, höll inte sällan på till fram på morrontimmarna, men blev inte stökiga, trots att det inte snålades med drickat.

Det blev slitigt att jobba så här praktiskt taget året runt. Vintermånaderna gav viss vila, fast då fiskade Hilding gädda med saxar, flera ton gädda per vinter. Men han som varit oövervinnerlig, började känna av krämpor och värk.. Det hjälpte honom att något förstå hur sliten Anna var.

I den vevan hade kommunerna börjat köpa in skärgårdsfastigheter som fritidområden. Fritidsintendenten i Norrköping, som var gäst på Mon, övertygade dem att det var läge att sälja. Avtal skrevs, ärendet behandlades positivt och togs fullmäktige, men överklagades i omgångar ända upp i regeringsrätten, som avslog besvären. Först efter två år var övertagandet klart. Allt detta krångel för att priset 360.000 , för alltsammans fast och löst egendom, ansågs orimligt högt!

Vid samma tid var Annas fädernegård, Österäng till salu. Hon köpte den och de flyttade dit, till ett lugnare liv, njaa – Hilding byggde och fiskade förstås till kroppen sa ifrån. De gick bort med ett par års mellanrum i början av 90 – talet.

Arrendatorer

1961 – 196?	Hansson
196? – 1965 ?	Hansson källarmästare från Stockholm
1965 – 1989	Erikssen Birger och Barbro
1989 – 1995	Maj Bohman och willy Nilsson
1995 – 1996	Per Lysen
1997 -	Vi